УДК 371.32.91(07)

ПІДРУЧНИК ЯК ЗАСІБ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

О. О. Бєлошицький, канд. пед. наук, старший науковий співробітник, Інститут педагогіки НАПН України, старший науковий співробітник лабораторії трудової підготовки і політехнічної творчості

У статті розкриваються функції підручника як засобу інформаційно-комунікативних технологій та як системи емпіричних і наукових знань які віддзеркалюють сукупність дидактично відібраних елементів розвитку сучасних технологій.

Розглядаються критерії відбору та структурування змісту підручників і навчальних посібників з урахуванням специфіки трудового навчання.

Ключові слова: *підручник, сучасні технології, зміст підручників, трудове навчання.*

Постановка проблеми. Час високих технологій XXI століття висунув підвищені вимоги до якості технічної освіти. Це пов'язано із невідповідністю існуючої фахової підготовки спеціалістів тим вимогам, що висуває сучасне високотехнологічне виробництво. Зазначена суперечність може вирішуватися шляхом модернізації існуючої системи трудової підготовки, зокрема профільного навчання учнів. У зв'язку з цим у педагогіці відкривається надзвичайно актуальна проблема вдосконалення змісту та методів трудової підготовки учнівської молоді відповідно до сучасних вимог виробництва.

Серед ряду педагогічних методів вдосконалення вищезазначеного належне місце посідають і теоретико-інформаційні методи, що з певної точки зору є комунікативним процесом. Отже, цілком правомірним є аналіз таких компонентів педагогічної комунікації, як навчальна література, зокрема підручник та посібник.

Аналіз останніх досліджень. Розгляду проблеми оцінки навчальної літератури приділяють увагу такі науковці, як В. М. Безпалько, М. І. Бурда, Н. М. Буринська, Ю. О. Жук, Н. М. Кузьменко, В. М. Мадзігон, О. Я. Савченко та ряд інших вітчизняних дослідників. Серед зарубіжних педагогів зазначену проблему досліджували С. Андрус, С. Бойд, Р. Браун, Г. Бутирський, С. О'Доннел, А. Караванова, К. Роежер, Р. Таббер та інші.

Формування цілей статті (постановка завдання). Підручник або посібник з трудового навчання залишаються одними з головних засобів навчання і виховання. Вони не тільки охоплюють систему та обсяг знань

для допрофільної та профільної підготовки учнів, а й визначають послідовність їх вивчення. Якість цих навчальних засобів безпосередньо залежить від їх змісту, структурування, доступності та іншого, що має підвищувати ефективність освіти. Зважаючи на те, що підручник і посібник слід розглядати як дидактичну систему інформації, при їх створенні в ролі критеріїв використовують відповідні положення теорії інформації. У зв'язку з чим метою статті є висвітлення критеріїв створення підручників та посібників для трудового навчання відповідно до існуючих положень теорії інформації.

Основна частина. Підручник як специфічна інформаційна система виконує в процесі педагогічної комунікації такі інформаційні функції:

В навчально-виховному процесі навчальна література виступає засобом зв'язку між педагогом та учнем. В залежності від мети підручник або посібник може використовуватися для роботи на уроці, під керівництвом вчителя, або для самостійної роботи учня. Тому навчальний матеріал будується таким чином, щоб відповідати безпосередній меті усіх форм і засобів навчання як комунікативного процесу (наочних і технічних засобів навчання) в їх взаємозв'язку та розвитку.

Підручник або посібник також є для учня одним з головних джерел інформації, виступаючи як об'єкт та засіб навчально-пізнавальної діяльності. Її гносеологічні, психологічні, фізіологічні та дидактичні особливості повинні визначати і вимоги до відбору, систематизації навчального матеріалу, головних його параметрів. Можна говорити і про особливі, інформаційні критерії підручника – загал інформації, єдність знака та значення і т. д.

Під час самостійної роботи учня з підручником або посібником, крім зазначеного, вони виконують і управлінську функцію. Отже, спосіб надання та форми викладу матеріалу повинні детермінувати, спрямовувати та організовувати сприйняття та засвоєння матеріалу учнем. Вносячи в навчальну літературу характер алгоритму.

Підручник і посібник виконують також евристичну функцію. Вона органічно пов'язана як з його змістом, так і з формою. Вирішення цього завдання передбачає аналіз методологічних та теоретичних основ формування в учнях творчої активності (одним із засобів якого є проблемне навчання), вивчення усієї сукупності фактів, що стимулюють до навчання, одноосібного вирішення пізнавальних та практичних задач.

Відповідно до цього усього підручник та посібник повинен здійснювати емоційний, естетичний та психологічний вплив, цілком конкретний, щоб зацікавити учня та стати для нього стимулятором активної навчально-пізнавальної діяльності. Ця проблема і до сьогодні є предметом спеціальних досліджень. Вона носить комплексний характер, що обумовлює її як надзадачу при розробці підручників і посібників. Цілком слушним буде і те, що вона може бути вирішена тільки на основі всебічного вивчення закономірностей педагогічної діяльності.

В залежності від специфіки розглянутих функцій підручник та посібник будуть змінювати зміст і форми навчального матеріалу, спосіб його викладу, емоційне забарвлення. Разом з тим у кожному його компоненті будуть присутні всі функції при відборі учбового матеріалу, усі інформаційні критерії. В залежності від специфічних задач того або іншого компонента та тої або іншої функції на перше місце висувається один із вищезазначених критеріїв. Крім того, існують особливості і критерії, що зумовлені специфікою конкретної педагогічної мети.

Зміст підручника та посібника для профільного навчання являє собою систему емпіричних та наукових знань, які віддзеркалюють сукупність дидактично відібраних елементів розвитку сучасних технологій. Ступінь однаковості та різнобічності яких залежить від мети педагогічного процесу. Розглядаючи цю систему як цілісну трудову підготовку, в єдності її пізнавального та практичного моменту, варто виділити зокрема знання, норми, цінності, методи, стереотипи і алгоритми, що виступають як головні інформаційні елементи. Як результат відображення та пізнання дійсності усі вони є знанням в широкому розумінні, суб'єктивним віддзеркаленням об'єктивного світу. Разом з тим кожний з них має свій ряд особливостей, обумовлених специфікою відображеного об'єкту.

Виокремлення суттєвих елементів змісту педагогічної комунікації має важливе значення для розробки найбільш оптимальної структури підручника та посібника. В кожному його компоненті незалежно від змісту та мети, що передбачається, мають бути присутні всі інформаційні елементи. Наприклад, знання методології та методів певних наукових досліджень обов'язково потрібне, але вони не можуть бути достатньою умовою для самостійної діяльності учнів. Існуюча і до цього часу в педагогіці точка зору, відповідно до якої розумовий розвиток учнів зводиться до засвоєння методів пізнавальної діяльності, можна кваліфікувати як прояв емпіризму. При сучасному проблемному навчанні зерном дидактичної системи повинна стати така інформація, що детермінує теоретичні та експериментальні технічні вміння і навички учнів.

Специфікою існуючого трудового навчання в галузі «Технологія» є те, що в її навчальній літературі головний акцент робиться на знаннях, які описують прийоми та способи діяльності працівника, його виконавчих функціях. Водночас застосування інформаційних критеріїв дозволяє зробити висновок, що в цьому випадку навчальний процес не приділяє достатньої уваги розвитку в учнів технічної творчості, пошуку варіантів застосування новітніх технологій виробництва. Зазначене вказує, що в кожному виді виконуваних робіт характеристика інших компонентів діяльності праці повинна орієнтувати учнів на ті моменти, які створюють усі можливості для навчання творчої праці та покращення її кінцевого результату.

Тільки при сукупності конкретних прикладів, що вказують на важли-

ві проблеми створення навчальної літератури для профільного навчання, можна досягти того, що підручник або посібник буде давати не тільки сучасні знання в галузі «Технології», а й розвивати технічно-творчі здібності учнівської молоді.

Цілісність інформаційних елементів дидактичної системи (змісту навчальної літератури) як інтегративного критерію їх якості і дієвості відіграє важливу роль у здійсненні комплексного підходу профільного навчання. Навчальний матеріал повинен вміщувати не тільки загальні знання та вміння, а й інформацію про нові технічно-творчі досягнення або посилання на них, спонукаючи учнів до евристичної діяльності. Без цього підручник і посібник не може бути сучасним навчально-інформаційним джерелом, яке навчає учнів працювати у високотехнічному виробництві.

В залежності від функцій, які виконує той або інший компонент (розділ) підручника та посібника, переважне значення в ньому буде належати одному з інформаційних елементів – знанням, цінностям і т. д., що не виключає, а навпаки, передбачає наявність інших. Такий підхід дає можливість розробити структуру підручника і посібника, що забезпечує в комплексі глибину та різнобічність знань, орієнтацію навчального матеріалу на його сучасну практичну спрямованість.

Висновки. Розглянуті інформаційні критерії відбору та структурування навчального матеріалу для профільного навчання є загальними і тому повинні бути конкретизовані при розробці певного підручника або посібника з урахуванням його змісту та специфічних завдань. Потрібен також не тільки якісний, але і кількісний аналіз оптимального співвідношення кожної з інформаційних функцій підручника та посібника, кожного структурного елемента навчального матеріалу.

Література

1. Буринська Н. М. До проблеми оцінювання якості підручникотворення // Науковий світ. – 2003. – №6. – С. 12-13.

2. Згуровський М. З., Якименко Ю. І., Тимофєєв В. І. Інформаційні мереживні технології в науці і освіті // Системні дослідження та інформаційні технології. – 2002. – №3. – С. 43 – 57.

3. Луніна Т. О. Якість українських підручників для середніх загальноосвітніх шкіл: проблеми оцінювання і результати моніторингу // Метод. посібник. – К.: ВЦ «Академія», 2004. – 200 с.

4. Франсуа-Марі Жерар, Ксав'є Роежер. Як розробляти та оцінювати шкільні підручники. – Київ.: Анод, 2001. – 352 с.

5. Назаров Т. С., Господарик Ю. П. Стратегия учебной книги // Педагогика. – 2005. – №3. – С. 10 – 19.

References

1. Burins`ka N. M. Do problemi otciniuvannia iakosti pidruchnikotvorennia // Naukovii` svit. – 2003. - №6. – p. 12-13.

2. Zgurovs`kiy M.Z., Iakimenko Iu.I., Timofeeyv V.I. Informatciy ni merezhivi tekhnologiyi v nautci i osviti // Sistemni doslidzhennia ta informatcii`ni tekhnologiï. – 2002. - №3. – p. 43-57.

3 Lunina T.O. Iakist` ukrayins`kikh pidruchnikiv dlia serednikh zagal`noosvitnikh shkil: problemi otciniuvannia i rezul`tati monitoringu // Metod. Posibnik. - K.: VTC «Akademiia», 2004. – 200 p.

4. Fansua-Mari Zherar, Ksavє Roezher. Iak rozrobliati ta otciniuvati shkil`ni pidruchniki. – Kiyiv.: Anod, 2001. – 352 p.

5. Nazarov T.S., Gospodarik Iu.P. Strategiya uchebnoy knigi // Pedagogika. – 2005. - №3. – p. 10-19.

А. А. Белошицкий

УЧЕБНИК КАК СРЕДСТВО ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАТИВНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

В статье раскрываются функции учебника как средства информационного-коммуникативных технологий и как системы эмпирических и научных знаний, отражающие совокупность дидактически отобранных элементов развития современных технологий. Рассматриваются критерии отбора и структурирования содержания учебников и учебных пособий с учетом специфики трудового обучения.

Ключевые слова: *учебник, современные технологии, содержание учебников, трудовое обучение.*

O. O. Byeloshyts'kyi

A TEXTBOOK AS A MEANS OF THE INFORMATIONAL AND COMMUNICATIVE TECHNOLOGIES

In the article, the functions of a textbook as a means of informational and communicative technologies and as a system of the empirical and scientific awareness which reflect the integrity of the elements of the modern technologies development which are didactically selected are demonstrated.

The criteria of the selection and the structuralizing the context of the textbooks and the handbooks are observed taking into consideration the peculiarities of labour training.

Keywords: *textbook, modern technologies, textbooks content, labour training.*